

Minder Elfstedentochten in warmer klimaat

DOOR KEES FLOOR

Die Elfstedentocht, die komt er echt wel. We weten alleen nog niet wanneer. Wachtijden van twaalf jaar of meer zullen zich in de toekomst steeds vaker voordoen. Misschien komen er na ons zelfs generaties die nooit zelf een Friese Elfstedentocht zullen meemaken.

'Er zijn pessimisten die geloven dat er nooit weer een Elfstedentocht zal komen. Volgens hen is die van 1963 de laatste geweest.' Dat schreef de Gorredijkse weerman Hans de Jong in de Weeragenda 1984. Zelf was hij toen nog niet uit het veld geslagen en hield hij de moed erin. Na 22 jaar wachten werd een jaar later zijn geduld, en dat van vele anderen, beloond.

Inmiddels zijn er sinds de laatste Tocht der Tochten in 1997 al weer 12 jaren met teleurstellende, af en toe zelfs wanhopig makende, winters verstreken. Het opnieuw de kop opstekende pessimisme wordt rijkelijk gevoed door berichten over een veranderend klimaat met zachtere en nattere winters. Velen zijn ongerust, waaronder Jan Peter Balkenende. 'Toen ik werd geboren - in 1956 - was de kans op een Elfstedentocht één op vier. Toen mijn dochter werd geboren - in 1999 - was die kans geslonken tot één op tien. Een enorme verandering in één generatie' uitte de premier in 2005 zijn bezorgdheid.

Elfstedenvoer

Wat moet er gebeuren om een Elfstedentocht te mogelijk te maken? 'De meeste winters met een Elfstedentocht waren koud of streng', trapt Harry Geurts een open deur in. 'Over het weer op de dag zelf, zegt dat overigens weinig. Vooral wind en sneeuw kunnen het heel onaangenaam maken', weet de KNMI-voorzitter. 'Verder laat de kwaliteit van het ijs vaak te wensen over na een winterige en wisselvallige vorstperiode. En schaatsen als het dooit, is ook niet alles.'

Drie keer moesten de deelnemers tijdens dooi het ijs op: de eerste keer in 1909 in de mist, de tweede keer in 1912 in de regen. De derde en laatste dooitocht werd verreden in 1985. 'Gelukkig was het ijs toen goed', stelt Geurts achteraf gerust. Het jaar daarna was de situatie veel zorgelijker: 'Toen kregen de schaatsers het moeilijker door de vele scheuren in het ijs, de matige vorst en de matige noordoostenwind.'

Beter in het geheugen gegrift staan de barre tochten, en dan vooral die uit 1963. Toen was er haast geen doorkomen aan doordat een snijende oostenwind stuifsnieeuw over de baan joeg. Ook in 1929, 1940 en 1947 was het ijzig koud met in 1940 bovendien weer die stuifsnieeuw. In 1956 viel de kou mee, maar zware sneeuwval en slecht ijs maakten ook deze tocht moeilijk. De laatste Elfstedentocht van 1997 geldt eveneens als bijzonder zwaar door een combinatie van een stevige wind en lichte tot matige vorst.

De rijders uit 1917, 1933, 1941 en 1954 hebben het beter getroffen. Het ijs was uitstekend, er stond geen wind en het was veelal zonnig. Ook in 1942 was het zonnig en windstil, maar door de strenge vorst waren er toen wel veel bevroren ledematen.

Elfstedentochters

Wie de door Geurts genoemde jaren telt, komt op een totaal van 15 elfstedentochters in 100 jaar. 'Winters met de mogelijkheid van een Elfstedentocht zijn dan ook uitzondering', concludeert KNMI-collega Theo Brandsma. De klimaatonderzoeker en drievoudig elfstedentochter weet ook hoe dat komt. 'Het Nederlandse winterweer wordt voor een belangrijk deel bepaald door de ligging aan de Noordzee en de overheersende westen- of zuidwestenwinden', legt hij uit. 'Schaatswinters ontstaan pas als de wind uit de koude oost- of noordoosthoek gaat waaien. Dat is gemiddeld een op drie dagen het geval. Voor een dikke ijsvloer moeten we een heleboel van dergelijke dagen op een rij hebben en dat is dus vrij zeldzaam', aldus Brandsma. Al rond de eeuwwisseling voerde hij berekeningen uit om na te gaan hoe vaak we deze eeuw op een Elfstedentocht mogen rekenen. Daarbij ging hij uit

van de gegevens van het voorlaatste rapport van het internationaal klimaatpanel IPCC, dat nog moest verschijnen, maar waarvan de inhoud op het KNMI reeds bekend was. De temperatuurstijging in de loop van deze eeuw zou volgens dat rapport hoogstwaarschijnlijk liggen tussen 1,5 en 6 graden. Het bijbehorende aantal Elfstedentochten in de 21e eeuw bedroeg bij de grote temperatuurstijging 4 en bij geringe opwarming 10.

Balkenende baseerde zich bij zijn uitspraken op gegevens van het Planbureau voor de Leefomgeving. Statisticus Hans Visser kwam in 2005 met zijn 'kans op een Elfstedentocht' als maat voor het klimaat en de klimaatverandering. Vorig jaar werkte hij zijn gegevens bij en kwam uit op één Elfstedentocht per 18 jaar. Overigens zijn de onzekerheden groot. In het voor de schaatsliefhebbers gunstigste geval was de kans in 2008 1 op 7, in het slechtste geval slechts 1 op 64. In de loop van de eeuw nemen deze kansen verder af. Rond 2050 mogen we bij een beperkte temperatuurstijging weliswaar nog rekenen op één tocht per 18 jaar, maar uitgaand van het warmste KNMI-scenario is er dan nog slechts één tocht in de 180 jaar. In dat geval slaat de tocht soms generaties over en wordt het een hele klus al die tussenliggende tijd de Elfstedentochtorganisatie en de ijswegencentrales op de been te houden.

Winnaars Elfstedentocht

1909, 2 jan.: Minne Hoekstra (Warga), 13.50 uur.
1912, 7 feb.: Coen de Koning (Arnhem), 11.40 uur.
1917, 27 jan.: Coen de Koning (Etten-Leur), 9.53 uur.
1929, 12 feb.: Karst Leemburg (Leeuwarden), 11.09 uur.
1933, 16 dec.: Abe de Vries (Dronrijp) en Sipke Castelein (Wartena) 9.53 uur.
1940, 30 jan.: Piet Keijzer (De Lier), Auke Adema (Franeke), Cor Jongert (Alkmaar), Dirk van der Duim (Warga) en Sjouke Westra (Warmenhuizen), 11.30 uur.
1941, 6 feb.: Auke Adema (Franeke), 9.19 uur.

1942, 22 jan.: Sietze de Groot (Weidum), 8.44 uur.
1947, 8 feb.: Jan van der Hoorn (Ter Aar), 10.51 uur.
1954, 3 feb.: Jeen van den Berg (Heerenveen), 7.35 uur.
1956, 14 feb.: geen winnaar aangewezen (*)
1963, 18 jan.: Reimier Paping (Ommen), 10.59 uur.
1985, 21 feb.: Evert van Benthem (Sint Jansklooster), 6.47 uur.
1986, 26 feb.: Evert van Benthem (Sint Jansklooster), 6.55 uur.
1997, 4 jan.: Henk Angenent (Woubrugge), 6.49 uur.

(*) Na gedeelde overwinningen in 1933 en 1940, werd dit verschijsel door de organisatie verboden. Jan van der Hoorn, Aad de Koning, Jeen Nauta, Maus Wijnhout en Anton Verhoeven overtraden echter deze regel toen ze als eersten de finish overschreden. Zij werden gediskwalificeerd en er werd geen andere winnaar uitgeroepen. In 1985 konden voor het eerst vrouwen deelnemen aan de wedstrijd. In 1985 was de snelste vrouw Lenie van der Hoorn, in 1986 was dat Tineke Dijkshoorn en in 1997 Klasina Seinstra. Vanaf de volgende tocht wordt een aparte wedstrijd voor vrouwen gehouden. Er komt dan ook voor het eerst een officiële winnares.